

Ager Tarraconensis

Marta Prevosti i Josep Guitart i Duran
(directors científics / Scientific Directors)

Volum 4

Ager Tarraconensis 4

Els Antigons, una vil·la senyorial del Camp de Tarragona

Els Antigons, a High Status Villa in the Camp de Tarragona

Ramon Jàrrega
Marta Prevosti
(editors)

General evaluation and conclusions in English

DO C U M E N T A 16

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
INSTITUT CATALÀ D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA
Tarragona, 2014

Ager Tarraconensis. – (Documenta ; 16)

Bibliografia. – Conté: 1. Aspectes històrics i marc natural -- 2. El poblament -- 3. Les inscripcions romanes (IRAT) / Diana Gorostidi Pi -- 4. Els Antigons, una vil·la senyorial del Camp de Tarragona / Ramon Jàrraga, Marta Prevosti (editors) -- 5. Paisatge, poblament, cultura material i història : actes del simposi internacional / Marta Prevosti, Jordi López Vilar, Josep Guitart i Duran (editors). – Text en català, alguns capítols també en anglès, italià, castellà i francès

ISBN 9788493773434 (o.c.)

I. Prevosti, Marta, dir. II. Guitart i Duran, Josep, 1946- dir. III. Gorostidi, Diana IV. Jàrraga Domínguez, Ramon, ed. V. López Vilar, Jordi, ed. VI. Institut d'Estudis Catalans VII. Institut Català d'Arqueologia Clàssica VIII. Col·lecció: Documenta (Institut Català d'Arqueologia Clàssica) ; 16

1. Arqueologia del paisatge – Catalunya – Camp de Tarragona 2. Excavacions arqueològiques – Catalunya – Camp de Tarragona 3. Camp de Tarragona (Catalunya) – Arqueologia romana 4. Antigons (Reus, Catalunya) : Jaciment arqueològic
904(467.14)

Ager Tarraconensis és un projecte de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut d'Estudis Catalans, amb el finançament d'Acesa-Abertis. El projecte s'emmarca dins la línia de recerca de l'ICAC «Arqueologia del paisatge, poblament i territori» i del projecte Forma Orbis Romani de l'Institut d'Estudis Catalans, promogut per la Unió Acadèmica Internacional. Aquesta recerca també s'ha inserit en el marc del projecte del Ministeri de Ciència i Innovació HAR2009-10752: «Interacció i articulació *urbs-territorium* en el *conventus Tarraconensis*. Anàlisi intrínsec i comparat de tres zones significatives».

Comitè editorial

Juan Manuel Abascal (Universitat d'Alacant), José María Álvarez Martínez (Museo Nacional de Arte Romano, Mèrida), Carmen Aranegui (Universitat de València), Achim Arbeiter (Universitat Georg-August de Göttingen, Alemanya), Jean-Charles Balty (Universitat de París-Sorbona [París IV], França), Francesco D'Andria (Universitat del Salento, Itàlia), Pierre Gros (Universitat de Provença, França), Ella Hermon (Université Laval, Quebec, Canadà), Rosa Plana-Mallart (Universitat Paul-Valéry Montpellier 3, França), Lucrezia Ungaro (Sovrintendenza Capitolina, Direzione Musei, Itàlia) i Susan Walker (Ashmolean Museum, Oxford, Regne Unit).

© d'aquesta edició, Institut d'Estudis Catalans i Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

Plaça d'en Rovellat, s/n, 43003 Tarragona

Telèfon 977 24 91 33 - fax 977 22 44 01

info@icac.cat - www.icac.cat

Durant els nou primers mesos de publicació, qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer tenint l'autorització dels seus titulars, amb les excepcions previstes per la llei. Adreueu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) si heu de fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

A partir del desè mes de publicació, aquest llibre està subjecte –llevat que s'indiqui el contrari en el text, en les fotografies o en altres il·lustracions– a una llicència Reconeixement-No comercial-Sense obra derivada 3.0 de Creative Commons (el text complet de la qual es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>). Així doncs, s'autoritza el públic en general a reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i les entitats que la publiquen i no se'n faci un ús comercial, ni lucratiu, ni cap obra derivada.

© del text, els autors

© de les fotografies i il·lustracions, els autors, llevat que s'indiqui el contrari

© de la traducció a l'anglès, Paul Turner

Primera edició: 2013

Coordinació editorial: Publicacions de l'ICAC

Correcció: Pere Farrando Canals i Ramon Vidal Muntaner

Disseny de la col·lecció: Dièdric

Coberta: Àlex Rull

Fotografia de la coberta: Tors de Bacus trobat a la vil·la dels Antigons (Foto: F. X. Cabrero / Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus)

Maquetació i impressió: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert

Dipòsit Legal: T. 1575-2013

ISBN de l'obra completa: 978-84-937734-3-4

ISBN del volum 4: 978-84-942034-0-4

TAULA GENERAL DE L'OBRA AGER TARRACONENSIS

Ager Tarraconensis 1. Aspectes històrics i marc natural

1. Plantejament i precedents del treball
2. La ciutat de *Tarraco*, entre nucli urbà i territori
3. El paisatge de l'*ager Tarraconensis*
4. Les centuriacions de l'*ager Tarraconensis*: organització i concepcions de l'espai
5. El marc natural

Ager Tarraconensis 2. El poblament

1. Metodologia de l'estudi del poblament
2. Les prospeccions extensives
3. Les prospeccions intensives
4. Els materials arqueològics de les col·leccions
5. Estudi dels materials
6. El poblament
7. Els recursos econòmics
8. Treballs de camp centrats en jaciments

Ager Tarraconensis 3. Les inscripcions romanes (IRAT)

1. La documentació epigràfica
2. Epigrafia i societat de l'*ager Tarraconensis*. Monuments i reflex social. Propietaris de *fundi* al territori: identificació a partir de l'epigrafia. Prosopografia i societat al territori. Taula sinòptica.
3. Catàleg epigràfic. Conté epigrafia sobre *amphorae*, *tegulae*, *imbrex* i *dolia* a l'àrea occidental del Camp de Tarragona
4. Índexs analítics

Ager Tarraconensis 4. Els Antigons, una vil·la senyorial del Camp de Tarragona

1. Introducció. La dissortada vil·la dels Antigons
2. Anàlisi de l'excavació de salvament (1977-1978)
3. El nimfeu
4. La escultura
5. Les ceràmiques. Un exemple de l'activitat comercial a l'*ager Tarraconensis*
6. Altres estudis ceràmics
7. L'epigrafia
8. La numismàtica
9. Els objectes metàl·lics
10. Els objectes d'os treballat i la identificació d'un taller tèxtil
11. El vidre
12. Valoració general i conclusions

Ager Tarraconensis 5. Paisatge, poblament, cultura material i història. Actes del Simposi internacional

Ager Tarraconensis 6. Catàleg de jaciments, conclusions i índexs

Projecte Ager Tarraconensis

Directors científics

Marta Prevosti i Monclús (ICAC)
Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC)

Autors

Josep Abela Montoya (ICAC)
Ethel Allué Martí (IPHES)
Aureli Àlvarez Pérez (UAB i ICAC)
Piero Berni Millet (ICAC)
Loïc Buffat (investigador associat al CNRS-UMR 5140, Lattes-Montpellier)
Iban Cabrelles Albareda
Victòria Cantarellas Sancho (ICAC)
Cèsar Carreras i Monfort (UAB)
Raquel Daza Brunet (UAB)
Ana Domènech de la Torre (ICAC)
J. Ignacio Fiz Fernández (URV i ICAC)
Marta Fontanals Torroja (IPHES)
Rob Fry (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma)
Ana Garrido Elena (ICAC)
Pere Gebellí Borràs
Santiago Giralt (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC)
Diana Gorostidi Pi (ICAC)
Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC)
Anna Gutiérrez García-Moreno (ICAC i UAB)
Ramon Jàrraga Domínguez (ICAC)
Eva M. Koppel Guggenheim (UAB)
Jordi López Vilar (ICAC)
Jaume Massó Carballido (Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus)

Yannick Miras (Geolab, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Clermont-Ferrand)
Andreu Ollé Cañellas (IPHES)
Hèctor A. Orenge Romeu (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC)
Pedro Otiña Hermoso (Arxiu Municipal de Cambrils)
Núria Padrós Font (ICAC)
Josep M. Palet Martínez (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC)
M. Isabel Panosa Domingo (ICAC)
Albert Pèlachs Mañosa (UAB)
Àfrica Pitarch i Martí (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC)
Marta Prevosti i Monclús (ICAC)
Francesc Pujol Rusell
Ester Ramón Sariñena (MNAT)
Santiago Riera Mora (Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques, de la UB)
Gabriel Servera Vives (Geolab, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Llimotges)
Pau de Soto Cañamares (ICAC)
Kristian Strutt (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma)
Sílvia Valenzuela Lamas (UB i Universitat de Lisboa)
Josep Vallverdú Poch (IPHES)
Marta de la Vega i Toro (empresa Rocs)
Josep M. Vergès Bosch (IPHES)

CNRS: Centre Nacional de la Recerca Científica (França)

CSIC: Consell Superior d'Investigacions Científiques

ICAC: Institut Català d'Arqueologia Clàssica

IPHES: Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social

MNAT: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

UAB: Universitat Autònoma de Barcelona

UB: Universitat de Barcelona

UOC: Universitat Oberta de Catalunya

URV: Universitat Rovira i Virgili

SUMARI

Pròleg. <i>Josep Maria Nolla</i>	9
1. Introducció. La dissortada vil·la dels Antigons. <i>Jaume Massó</i>	11
2. Anàlisi de l'excavació de salvament (1977-1978). <i>Loïc Buffat</i>	15
3. El nimfeu. <i>Marta Prevosti</i>	29
4. La escultura. <i>Eva M. Koppel</i>	43
5. Les ceràmiques. Un exemple de l'activitat comercial a l'ager <i>Tarraconensis</i> . <i>Ramon Jàrrrega</i>	55
5.1. Introducció	55
5.2. Els contextos estratigràfics	55
5.3. Els materials ceràmics d'època tardorepublicana	57
5.4. Els materials ceràmics d'època altoimperial (segles I-II)	64
5.5. Els materials de l'abocador (darrer quart del segle II – inicis del III dC)	146
5.6. Contextos de mitjan segle III – segle IV.	148
5.7. Els materials tardoantics	146
5.8. Conclusions	164
6. Altres estudis ceràmics	185
6.1. Les marques d'àmfora. <i>Cèsar Carreras i Piero Berni</i>	185
6.2. Les ceràmiques romanes corínties. <i>Jaume Massó, Ester Ramón i Ramon Jàrrrega</i> . . .	195
6.3. La ceràmica comuna tarraconense. <i>Loïc Buffat i Ramon Jàrrrega</i>	203
7. L'epigrafia.	213
7.1. Vida quotidiana a la vil·la: els grafitis sobre ceràmica. <i>Diana Gorostidi</i>	213
7.2. Inscripció ibèrica en un bol de ceràmica de parets fines. <i>Maria Isabel Panosa</i>	219
8. La numismàtica. <i>Ramon Jàrrrega</i>	223
9. Els objectes metàl·lics. <i>Ramon Jàrrrega</i>	231
10. Els objectes d'os treballat i la identificació d'un taller tèxtil. <i>Marta Prevosti</i>	247
11. El vidre. <i>Marta Prevosti</i>	265
12. Valoració general i conclusions. <i>Marta Prevosti i Ramon Jàrrrega</i>	269
General evaluation and conclusions	281
Bibliografia específica del jaciment dels Antigons	293

- OSWALD, F.; DAVIES PRYCE, T. D. 1920: *An introduction to the Study of Terra Sigillata. Treated from a Chronological Standpoint*, Londres.
- PÀMIES, A.; PARDO, J. 1987: «La vil·la romana de Can Terrés (la Garriga), Vallès Oriental», *Primeres Jornades d'Arqueologia Romana, preactes*, Granollers, 143-150.
- PIÑERO, J. 1994: «Noves dades sobre arqueologia romana a Rajadell: la vil·la romana de Sant Amanç i altres jaciments», *Dovella*, any XIV, 2a època, núm. 47, Manresa, 29-36.
- RAMALLO, S. 1984: «Algunas consideraciones sobre el Bajo Imperio en el litoral murciano: los hallazgos romanos de Águilas», *Anales de la Universidad de Murcia* XLII, 34, Murcia, 97-124.
- REBUFFAT, R. 1977: *Thamusida*, vol. III, Roma.
- SÁNCHEZ, M. J.; GUARDIOLA, A.; BLASCO, E. 1989: *Portus Illicitanus. Datos para una síntesis*, Santa Pola.
- SERRA VILARÓ, J. 1930: *Excavaciones en Tarragona*, Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades 116, Madrid.
- SILLIÈRES, P.; DIDIERJEAN, F. 1977: «La onzième campagne de fouilles de la Casa de Velázquez», *Mélanges de la Casa de Velázquez* XIII, París, 513-515.
- SPITZER, D. C. 1942: «Roman Relief Bowls from Corinth», *Hesperia* XI, Princeton, 162-192.
- TORTORICI, E. 1981: «Ceramica corinzia decorata a matrice», *Enciclopedia dell'Arte Antica Classica e Orientale: Atlante delle forme ceramiche*, vol. I, Roma, 255-256 i lám. CLXV.

6.3. La ceràmica comuna tarraconense

Loïc Buffat i Ramon Jàrrega

La característica que ens permet definir aquest conjunt és exclusivament l'anàlisi macroscòpica de la pasta, de color vermell amarronat, amb desgredant de quars i algunes partícules grises, que probablement són també quars. El que és característic d'aquesta pasta és que és idèntica a la de les àmfores tarraconenses; aquest fet, unit a la seva abundància, ens permet constatar que es tracta d'una producció de la zona de *Tarraco*.

Aquesta producció apareix en certa quantitat. Constitueix el 35,79 per cent de la ceràmica comuna del jaciment, excloent-ne l'africana de cuina; tanmateix, si tenim en compte aquesta darrera, la seva representació és molt minsa, només el 3,15 per cent davant d'un aclaparador 96,84 per cent de l'altra producció. Malgrat això, és possible que, a diferència de l'africana, molta ceràmica comuna no hagi estat recollida o conservada, i tot i així és elevada la seva representativitat en relació amb les altres ceràmiques comunes, per bé que no és majoritària.

La seva relativa abundància a l'abocador ens indica que és una producció activa a final del segle II i inici del III, quan la producció de les àmfores ja s'ha acabat en la seva major part, tot i que continua en alguns casos, com hem vist quan hem fet referència als forns.

Val a dir que la majoria de la producció presenta una cocció oxidant, per la qual cosa l'anomenem abreuja-dament COM.OX.TARR. Tanmateix, hi ha una part que té cocció reductora, i per aquesta raó li donem el nom de COM.RED.TARR. La producció en cocció oxidant és clarament majoritària: constitueix el 98,01 per cent del total, mentre que la reduïda és tan sols l'1,98 per cent restant.

Tipologia

Des d'un punt de vista tipològic, hem proposat una ordenació formal (obra de Loïc Buffat), que hem organitzat a partir de tipus i subtipus, designats amb lletres i números successius. Veiem tot seguit aquesta ordenació. S'han seguit els criteris proposats pel grup de Lattes per a la classificació de la ceràmica comuna gal·loromana (Lattara 6), que defineixen els grups ceràmics per la forma i funció, a partir d'una lletra que designa cada un d'aquests, afegint-hi números per als subtipus, segons els següents criteris:

- A: urnes o olles
- B: bols, copes i marmites
- C: plats
- D: morters
- E: tapadores
- F: ampelles i gerres
- G: gobelets
- H: amfores
- I: formes diverses

En el nostre cas, la producció que estudiem es limita a les lletres A, B, E i F, és a dir, olles o urnes, bols i marmites, tapadores, i ampelles i gerres; la resta no és present en aquesta producció.

A: Urnes

A1: Urnes de vora ametllada

Urnes de perfil globular amb vora de secció ametllada, que fa angle amb el cos mitjançant un breu coll. No en conservem la base, però és de suposar que era plana, com en l'A3. N'hem documentat 7 exemplars (en COM.OX.TARR.). Es documenta a l'abocador, per la qual cosa podem atribuir-li una cronologia de final del segle II i inici del III.

A2: Urnes sense coll

A diferència de l'anterior, presenta una vora, de secció triangular suau, en contacte directe amb un

cos marcadament més globular, amb unes espatlles horitzontals. En coneixem 10 exemplars (9 en COM.OX.TARR. i un en COM.RED.TARR.), corresponents també a l'abocador.

A3: Urnes de vora triangular

Són urnes de perfil molt senzill, globular o «en essa» i amb base plana, amb una vora vertical i un exvasat triangular. Es tracta d'un perfil molt comú en ceràmica de diverses èpoques. Aquest tipus és més abundant, ja que n'hem identificat 36 exemplars (35 en COM.OX.TARR. i un en COM.RED.TARR.). Es tracta, en la seva majoria, d'exemplars de l'abocador, per la qual cosa podem atribuir-los una cronologia de final del segle II i inici del III.

Aquesta forma apareix també a la vil·la romana dels Munts. Ha estat documentada a l'anomenat dipòsit Castel (Otiña 2005, 97, fig. 35, 2; 98, fig. 36, 4-5; 99, fig. 37, 5 i 9; 100, fig. 38, 2 i 5; 107, fig. 47, 2), a l'abocador dels banys de la platja (Otiña 2005, 150, fig. 74) i a l'angle superior de la vil·la (Otiña 2005, 163, fig. 84, 5), en un context amb material tardoantic (Otiña 2005, 165), tot i que probablement és material residual. Sembla, també, que se'n podria reconèixer una variant amb la vora arrodonida, a partir d'alguns materials trobats a l'abocador dels banys de la platja (Otiña 2005, 144, fig. 70, 2; 145, fig. 71, 5-6), amb una cronologia poc precisa del segle II (Otiña 2005, 154).

El farciment del dipòsit Castel es pot datar entre la segona meitat del segle II i els primers anys del III (Otiña 2005, 111-113), per la qual cosa el material és del tot paral·lelitzable, tipològicament i cronològic, amb el material dels Antigons; el context de l'abocador dels banys de la platja està mal definit, però *grosso modo* es pot situar en el segle II (Otiña 2005, 154).

Apareix també al Mas d'en Gras (Vila-seca), en un context també de primera meitat del segle III (Jàrraga 2003, 170, fig. 20, 2), dins el que hem anomenat *ceràmica de Vila-seca o tipus Mas d'en Gras*, per la presència d'una fina línia de pintura vermella entre el coll i el cos de la peça; és l'únic exemplar amb aquesta decoració que no és una gerra. Concretament, correspon al tipus Mas d'en Gras 6. Es documenta també en una *domus* del suburbi del Francolí de Tarragona (López Vilar 2006, 95, fig. 95, 4), en aquest darrer cas en estrats tardoantics. Malgrat aquesta darrera data (i sense descartar que sigui material residual), tant els materials dels Munts com els del Mas d'en Gras corroboren les dades dels Antigons, en el sentit que aquesta forma es produeix a la zona de Tarraco entre final del segle II i inici del III dC.

A4: Urna carenada amb vora exvasada

Presenta un perfil marcadament carenat, amb una paret vertical que forma una marcada carena en angle recte en arribar a l'espalla, i, després d'un breu coll, presenta una vora clarament exvasada, amb llavi pla,

força similar al dels «colls de cigne» ibèrics. Hem documentat 5 vores (en COM.OX.TARR.).

Un exemplar similar s'ha trobat en la preparació dels paviments d'uns àmbits situats al suburbi de Tarraco, prop del riu Francolí (López Vilar 2006, 99, fig. 100, 11), en un context tardoromà. Tanmateix, es tracta d'una forma molt senzilla, per la qual cosa és difícil fer-ne un seguiment tipològic.

A5: Gran urna amb petita vora exvasada

És una urna de considerable grandària, amb una senzilla vora exvasada que fa angle amb el perfil globular de la paret. Es tracta d'un dels tipus més abundants, ja que hem documentat 43 vores de petites dimensions i 3 de més grans (en COM.OX.TARR.).

Hi ha alguns exemplars semblants relacionats amb una *domus* situada al suburbi de Tarraco, prop del riu Francolí (López Vilar 2006, 96, fig. 97, 14-16) en estrats tardoantics, tot i que cal tenir en compte que es tracta d'una forma d'olla molt simple i estesa, per la qual cosa pot resultar problemàtic tractar d'establir-hi paral·lelismes tipològics. En el cas dels Antigons, pel fet de documentar-se a l'abocador, podem suposar-li una cronologia de final del segle II i inici del III.

B: Bols i marmites

B1: Gran bol carenat amb vora ametllada

Bol de parets verticals, que presenta una carena que forma un perfil triangular, a partir de la qual s'alça una vora vertical de perfil arrodonit ametllat. S'han documentat 6 vores (en COM.OX.TARR.). La seva troballa a l'abocador permet atribuir-li una cronologia de final del segle II i inici del III. A la vil·la dels Munts (Altafulla) en coneixem un exemplar similar, però amb la vora més prima (Otiña 2005, 137, fig. 64, 4), en un context dels banys de la platja que es pot datar a inici del segle III, per la troballa de la forma Hayes 14 de la sigil·lada africana A (Otiña 2005, 136 i 138).

Pel seu perfil, es correspon amb el bol conegut com a tipus Llafranc, produït en aquesta població empordanesa, i que presenta una cronologia compresa entre la primera meitat del segle II i la primera meitat del III; s'ha documentat a Empúries, a les vil·les dels Tolegassos (Viladamat) i Puig Rodon (Corçà) (Casas *et al.* 1990, 216-217, 264-265 i 328-329). És, per tant, una forma característica d'aquest període, i la seva producció tant al nord-est de Catalunya com a l'àrea de Tarraco indica que tingué una àmplia difusió per la costa catalana, que està encara per estudiar.

B2: Marmita carenada de vora arrodonida

És una variant de l'anterior, però amb un diàmetre més petit i el perfil de la vora més arrodonit. Hi ha un total de 4 vores (en COM.OX.TARR.). També s'ha documentat a l'abocador. S'han documentat exemplars

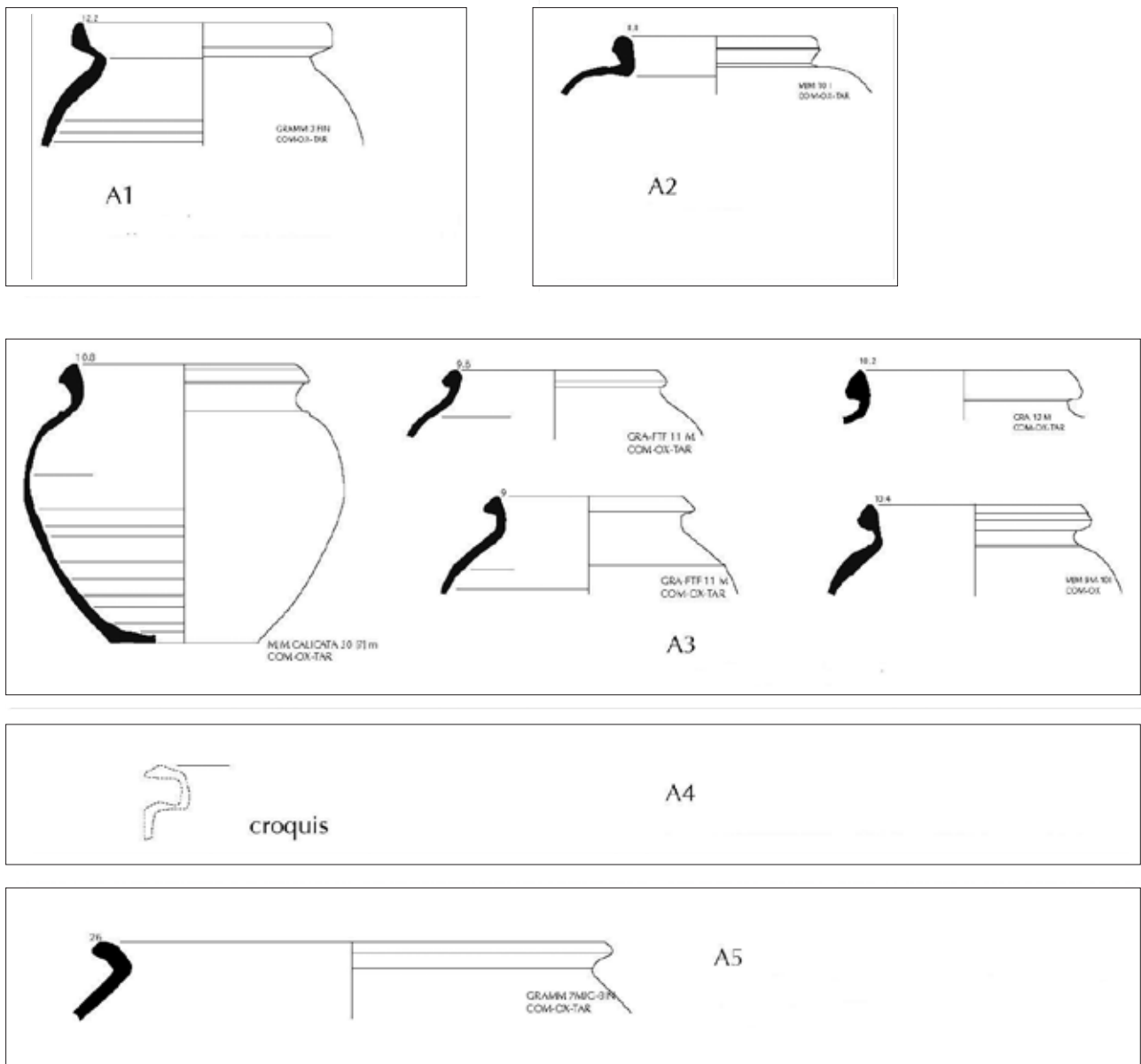

FIGURA 1. Ceràmica comuna oxidada tarraconense (COM.OX.TARR.). Tipus A: olles o urnes. Dibuixos i tipologia: L. Buffat.

similars a la vil·la romana de Pla de Palol (Castell d'Aro, Baix Empordà), procedent de l'estrat 1368, datat en el segle III (Nolla ed. 2002, 127-128 i 132, núm. 16-18).

B3: Marmita carenada (o tapadora?) de vora simple exvasada

És dubtós si es tracta d'una marmita o una tapadora, ja que no en conservem el perfil sencer. Presenta una paret carenada que dóna lloc a una vora exvasada. El seu perfil recorda el de la Hayes 23 de ceràmica africana de cuina, per la qual cosa se'n podria considerar una imitació. En coneixem 9 vores (en COM.OX.TARR.). Corresponen també majoritàriament a l'abocadori, i tenien una datació de final del segle II o inici del III.

De peces similars en trobem a Empúries, en un context de primera meitat del segle II (Casas *et al.* 1990, 214-215, núm. 424), així com de ceràmica comuna

africana de pasta rosada, als jaciments dels Tolegassos (Viladamat), Puig Rodon (Corçà) i Pla de Palol (Castell d'Aro), en contextos de la segona meitat del segle II (Casas *et al.* 1990, 256-257, núm. 505-507), per la qual cosa és possible que els prototipus africans hagin inspirat la producció tarraconense. Finalment, la tenim documentada a la vil·la romana dels Munts (Altafulla), a l'anomenat dipòsit Castel (Otiña 2005, 98, fig. 36, 1 i 3) i a l'abocador dels banys de la platja (Otiña 2005, 144, fig. 70, 3). El primer context (corresponent al farciment de l'esmentat dipòsit) es data entre la segona meitat del segle II i els primers anys del III (Otiña 2005, 111-113), cronologia, per tant, molt propera o idèntica a la de l'abocador dels Antigons. L'abocador dels banys de la platja ja és molt menys concret des del punt de vista cronològic, tot i que es pot datar *grasso modo* vers el segle II dC (Otiña 2005, 154).

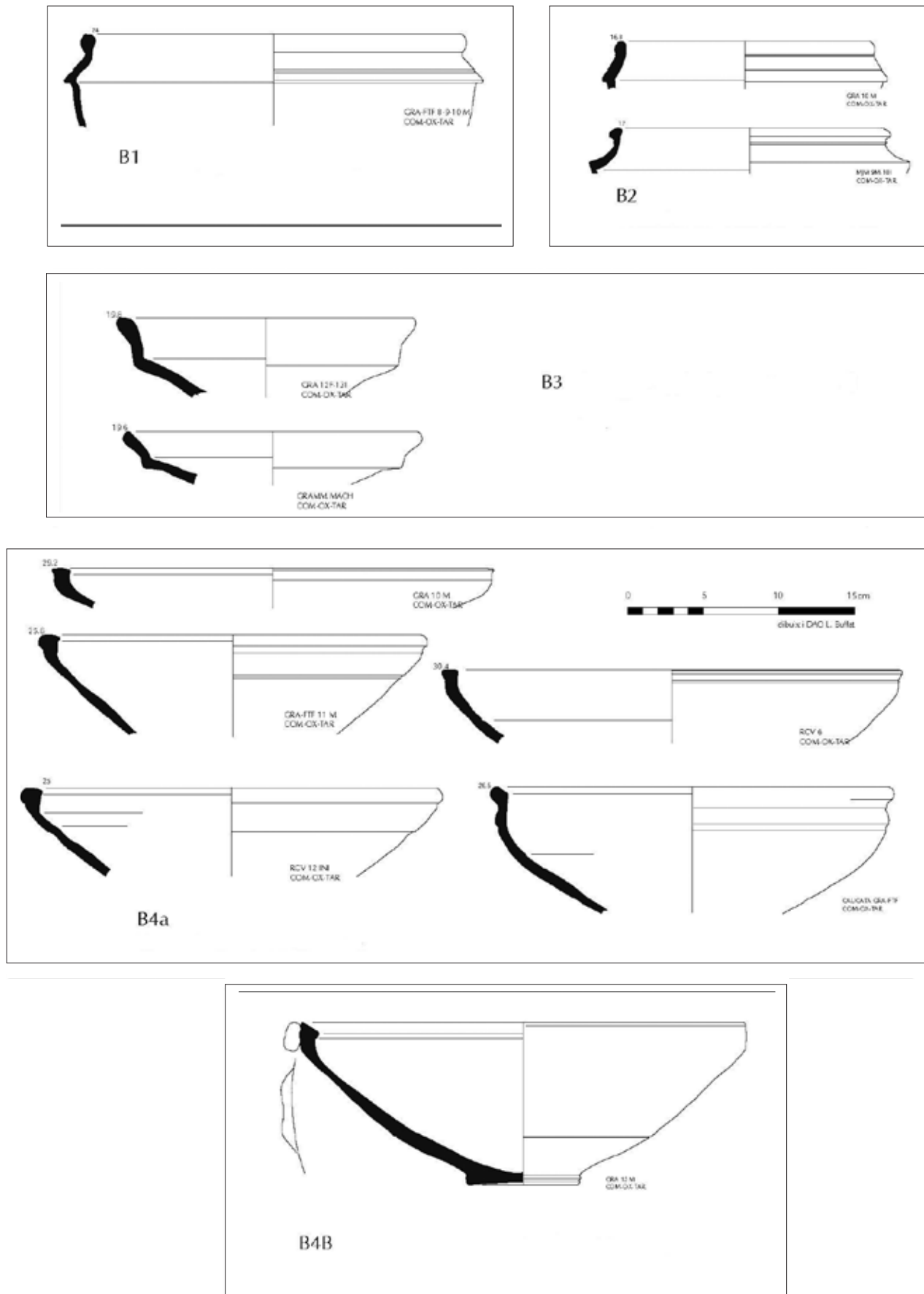

FIGURA 2. Ceràmica comuna oxidada tarraconense (COM.OX.TARR.). Tipus B: bols, cassoles, marmites. Dibuixos i tipologia: L. Buffat.

B4a: Gran bol de vora motllurada

Es tracta d'un bol de perfil suau, exvasat, que en arribar a la vora presenta un gir vertical que pot acabar amb un llavi més o menys exvasat, però amb motllures a la part superior. Se n'han documentat 15 exemplars (en COM.OX.TARR.).

Comptem amb un paral·lel molt clar a Tarragona, a l'àrea de la necròpoli del Francolí, en un estrat del segle IV o inici del V relacionat amb una *domus* (López Vilar 2006, 95, fig. 96, 8). Tanmateix, els exemplars dels Antigons procedeixen de l'àrea de l'abocador, per la qual cosa deuen datar-se a final del segle II i inici del III.

B4b: Gran bol de vora motllurada amb element de premsió

La diferència amb l'anterior és un element de premsió horitzontal que apareix aplicat al llavi. Se n'han documentat 6 exemplars (en COM.OX.TARR.). Procedeixen també de l'àrea de l'abocador.

E: Tapadores**E1: Tapadora de vora recta prima**

Tapadora amb element de premsió o pom, de perfil molt senzill, ja que la paret acaba amb un llavi recte i

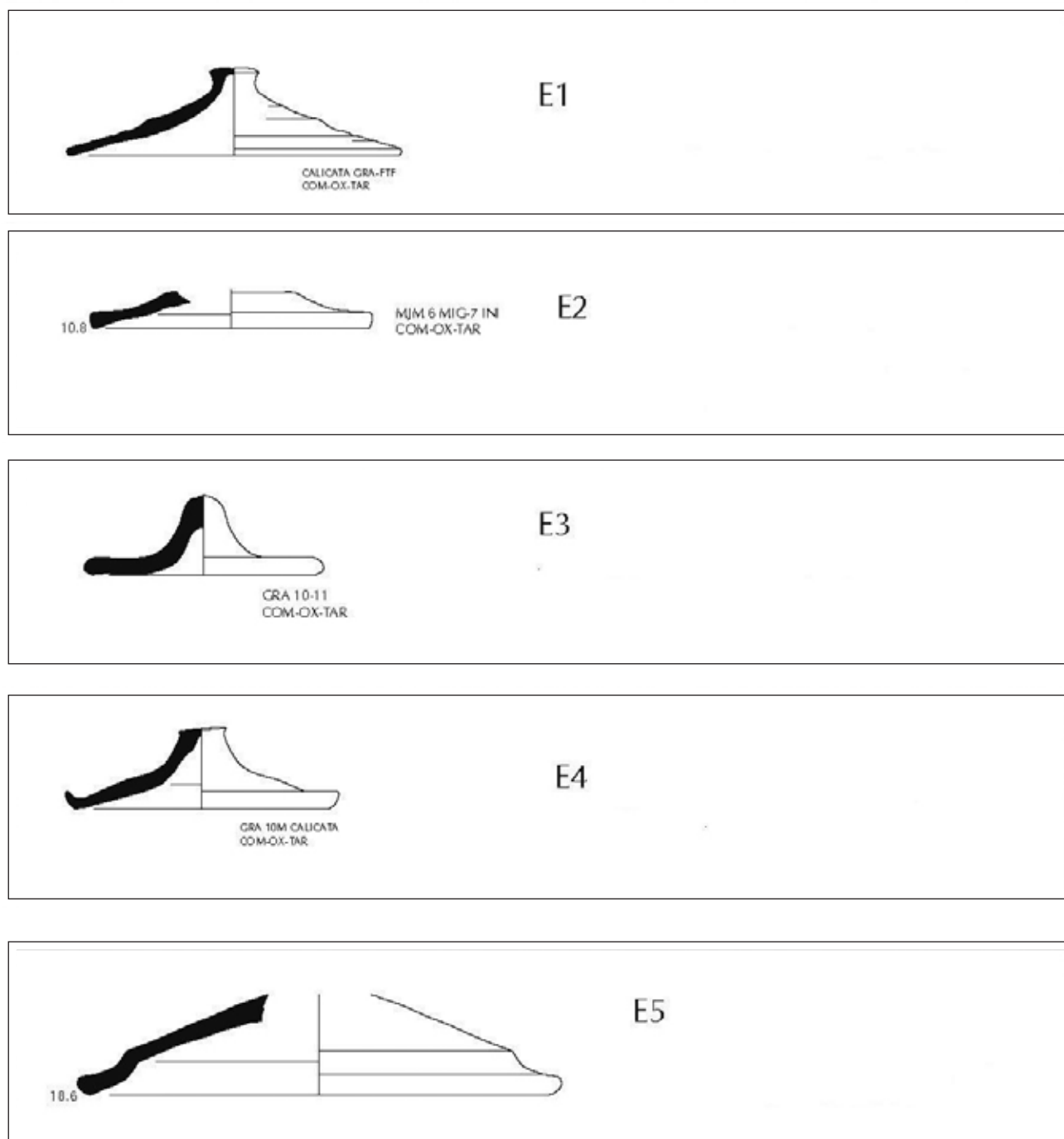

FIGURA 3. Ceràmica comuna oxidada tarraconense (COM.OX.TARR.). Tipus E: tapadores. Dibuixos i tipologia: L. Buffat.

fi, que no es diferencia de la paret. En coneixem un exemplar sencer, procedent de l'abocador, per la qual cosa podem suposar-li (ja que, pel fet de ser sencer, és poc probable que sigui residual) una datació de final del segle II i inici del III.

En coneixem un exemplar a la vil·la romana dels Munts (Altafulla) (Otiña 2005, 106, fig. 46, 1), de l'anomenat dipòsit Castel, l'amortització del qual es pot datar entre la segona meitat del segle II i els primers anys del III (Otiña 2005, 111-113); per tant, és contemporània a l'abocador dels Antigons.

E2: Tapadora de vora recta engruixida

A diferència de l'anterior, el llavi és més gruixut, cosa que li dona una aparença similar a la de la forma Hayes 196 de ceràmica africana de cuina. Se n'han documentat 4 exemplars (en COM.OX.TARR.). Un fragment semisencer fou trobat a l'abocador.

A la vil·la romana dels Munts (Altafulla) n'hi ha un exemplar sencer (Otiña 2005, 106, fig. 46, 1), trobat a l'anomenat dipòsit Castel, el farciment del qual, com hem dit més amunt, es pot datar entre la segona meitat del segle II i els primers anys del III (Otiña 2005, 111-113), coincidint en la data amb l'abocador dels Antigons.

E3: Tapadora de vora horitzontal

A diferència de les dues anteriors, a partir del pom es desenvolupa una paret que acaba en una vora indistinta d'aquesta, totalment horitzontal. N'hem documentat 6 exemplars (en COM.OX.TARR.). També és de l'abocador, i, pel fet de ser un perfil sencer, podem suposar-li una idèntica cronologia que a l'anterior, és a dir, la segona meitat del segle II i inici del III.

E4: Tapadora de vora girada cap amunt

El perfil general és com el de l'E1, però el llavi forma un angle marcat i apareix aixecat. Hem documentat 2 vores (en COM.OX.TARR.). Coneixem un altre perfil sencer procedent de l'abocador.

E5: Tapadora de pansa carenada (= COM.OX.TARR. B3)

És l'equivalent de la forma COM.OX.TARR. B3 en el cas que la considerem una tapadora en comptes d'una marmita. Se n'ha documentat un exemplar (en COM.OX.TARR.).

F: Ampolles i gerres

Aquestes formes presenten una problemàtica específica, ja que part d'elles presenten, com es diu més avall, una fina línia de pintura. Això ens ha portat a proposar una tipologia específica d'aquestes gerres i ampolles

(Járrega 2003; Járrega 2009; Járrega i Sánchez 2008) que hem anomenat *tipus Vila-seca* o *tipus Mas d'en Gras*. Correspon evidentment a la mateixa producció que la COM.OX.TARR., però els criteris de les dues tipologies difereixen lleugerament. Efectivament, la tipologia COM.OX.TARR. / COM.RED.TARR. es basa especialment en el perfil de les vores, mentre que la proposada per a la producció pintada té en compte també el perfil general del cos de la peça. Per aquesta raó, les equivalències no són sempre automàtiques, però les indiquem quan es produeixen, cosa que no succeeix sempre.¹⁹

F1: Ampolla monoansada de coll estret i vora prima

Presenta la base plana i el perfil globular, amb un coll estret i un llavi exvasat senzill. Es conserva el perfil sencer. Exemplar monoansat, amb la nansa unint-se al cos just sota el llavi. Hi ha el perfil sencer. Se n'han documentat 11 exemplars (9 en COM.OX.TARR. i 2 en COM.RED.TARR.), procedents de l'àrea de l'abocador, per la qual cosa se'ls pot atribuir una cronologia de final del segle II i inici del III.

A la vil·la de Mas d'en Gras (Vila-seca) en coneixem exemplars similars (Járrega 2003, 168, fig. 18, 3), datats en un context també de primera meitat del segle III. Encara que en manqui la vora i la nansa, un altre exemplar d'aquell jaciment correspon a l'anomenada ceràmica de Vila-seca (o tipus Mas d'en Gras), que es caracteritza per presentar una línia de pintura vermella a la part de contacte entre el coll i el cos (Járrega 2003, 170, fig. 20, 6). Un altre exemplar, sense context estratigràfic conegut, fou trobat a la Timba del Castellot (Riudoms). Als Antigons s'han trobat dos fragments de vores trilobulades de gerra, potser assimilables al tipus F1, com en el cas del Mas d'en Gras (Vila-seca) (Járrega 2003, 169, fig. 19, 5).

F2: Ampolla monoansada de coll estret i vora exvasada

Es diferencia de l'anterior en la vora, que és exvasada, formant un llavi de perfil lleugerament triangular. Es conserva només la part superior de la peça. Exemplar monoansat, amb la nansa unint-se al cos just sota el llavi. Se n'han documentat 8 exemplars (en COM.OX.TARR.), també de l'abocador.

F3: Gerra monoansada de coll ample i petita vora triangular

El coll és molt més ample que en els casos anteriors, formant una petita vora de perfil marcadament triangular. Es conserva només la part superior de la peça. Exemplar monoansat, amb la nansa unint-se al cos just sota el llavi. És el grup més nombrós d'aquesta tipologia, ja que se n'han documentat 37 exemplars

19. Així, per exemple, la forma Mas d'en Gras 4 no té equivalència clara amb COM.OX.TARR., perquè és una ampolla o gerra de cos globular, però no conserva la vora, que hauria permès contrastar-la amb la COM.OX.TARR.

(en COM.OX.TARR.), un d'ells amb un grafit *post cocturam*, amb el text REVIVS (potser REVITUS?); la majoria d'aquests procedeixen de l'àrea de l'abocador, per la qual cosa podem atribuir-los una cronologia de final del segle II i inici del III.²⁰

F4: Ampolla biansada de vora motllurada

La vora presenta una carena motllurada que li dona un perfil triangular, acabat, però, amb un llavi vertical arrodonit. És un perfil molt similar al del bol B1. Es conserva només la part superior de la peça. Exemplar biansat, amb la nansa unint-se al cos just sota el llavi. Hi ha 3 vores d'aquest subtipus (en COM.OX.TARR.).

A la vil·la del Mas d'en Gras (Vila-seca), en un context datat en la primera meitat del segle III, es coneix la part alta d'un exemplar similar, tot i que amb la vora més senzilla, de secció arrodonida (Jàrraga 2003, 169, fig. 19, 6). Aquesta datació correspon plenament a la dels Antigons, ja que aquesta forma s'ha documentat en el context de l'abocador.

F5: Ampolla monoansada de vora motllurada

Es diferencia de l'anterior no sols pel fet d'ésser monoansada, sinó perquè la vora, també motllurada, presenta un llavi exvasat. Es conserva només la part superior de la peça. Exemplar monoansat, amb la nansa unint-se al cos just sota el llavi. Se n'han documentat 3 exemplars (en COM.OX.TARR.), també de l'abocador.

F6: Gerra monoansada de coll ample i vora prima

És similar a la gerra F3, però la vora és més simple, amb un llavi prim que presenta un perfil lleugerament rectangular i vertical. Es conserva només la part superior de la peça. Exemplar monoansat, amb la nansa unint-se al cos just sota el llavi. En coneixem només un exemplar (en COM.OX.TARR.), trobat en el context de l'abocador.

La mateixa forma la tenim atestada a la necròpoli de la plaça Vila de Madrid, a Barcelona (Beltrán de Heredia 2007, 41, lám. 12, 3; 43, lám. 13, 2, 3, 5 i 7). No comptem amb dades que ens permetin conèixer l'àrea de producció de les peces de *Barcino*, tot i que aquesta identitat formal ens permet documentar una mateixa forma en dos contextos relativament propers en el temps, ja que la necròpoli barcelonina es data en el segle II amb un moment important a final d'aquell segle i inici del III, si considerem l'ús com a aixovar de peces de ceràmica africana de cuina de les formes Hayes 196, 197 i, especialment, 200, així com una àmfora africana 1A (Beltrán de Heredia 2007, 26, lám. 10; 41, lám. 12; 43, lám. 13; 45, lám. 14; 46, lám. 15 i 47, lám. 16). D'altra banda, cal dir també que és un tipus

de gerra força simple, per la qual cosa la seva significació cronològica hauria d'ésser considerada amb cura.

F7: Gerra monoansada de coll ample i vora triangular engruixida

A diferència de l'anterior, presenta una vora de marcat perfil triangular. Aquesta variant és molt interessant, perquè presenta una fina línia pintada de color vermell a l'altura del coll; correspon als tipus Mas d'en Gras 1 i 2, que es diferencien en el fet que el primer té un solc a l'interior de la vora, del qual està mancat el tipus 2, a més que aquesta darrera forma té un perfil més globular, mentre que el tipus 1 és més ovoide. La mateixa característica presenten altres gerres trobades a la propera vil·la romana de Mas d'en Gras (Vila-seca), que es daten en el moment de l'abandó dels banys, a inici del segle III (la mateixa cronologia que l'abocador dels Antigons) i que provisionalment havíem anomenat tipus Vila-seca o tipus Mas d'en Gras (Jàrraga 2003, 141-142 i 170, fig. 20; Jàrraga i Sánchez 2008, 110, fig. 92, i 111). Per tant, les troballes d'ambdós jaciments ens ajuden a definir una tipologia, una geografia i una cronologia concretes per a aquesta producció. Se'n conserva el perfil sencer. Exemplar monoansat, amb la nansa unint-se al cos just sota el llavi.

Hem documentat 15 exemplars d'aquest subtipus (14 en COM.OX.TARR. i un en COM.RED. TARR.), un d'ells amb uns grafit irregulars. A més, hi ha un fragment informe amb la banda pintada, per la qual cosa possiblement correspon a aquest subtipus.

Val a dir que a la propera vil·la de Mas d'en Gras (Vila-seca), en un context datat en la primera meitat del segle III, en coneixem dos exemplars sencers, tot i que un dels quals biansat (Jàrraga 2003, 168, fig. 18, 2 i 4), per la qual cosa cal afegir aquesta variant a la forma COM. OX. TARR. F3. Al mateix jaciment, es coneix aquesta forma dins el que hem anomenat ceràmica de Vila-seca (o tipus Mas d'en Gras), que es caracteritza per presentar una línia de pintura vermella a la part de contacte entre el coll i el cos (Jàrraga 2003, 170, fig. 20, 7-8).

F8: Gerra monoansada de coll estret i vora amb motllura interna

Aquest tipus de gerra (que gairebé podríem considerar com una ampolla, si no fos perquè és monoansada) es coneix per dos exemplars de la vil·la de Mas d'en Gras (Vila-seca), datats en la primera meitat del segle III (Jàrraga 2003, 170, fig. 20, 1 i 3), que ens han servit per establir el prototipus; aquests exemplars corresponen al tipus Mas d'en Gras 3, amb la característica línia de pintura vermella al coll. Als Antigons s'han recollit 3 fragments de vores.

20. Val a dir que podríem potser identificar aquesta variant amb el tipus Mas d'en Gras 5. Tanmateix, el criteri de classificació per a la variant F3 es basa només en la vora triangular, perquè no se'n conserven els cossos. La pintada F5 sí que en té: presenta una vora triangular, però un coll estret, i en canvi un cos globular; per això s'assembla més a F2, però aquest té la vora exvasada, no triangular.

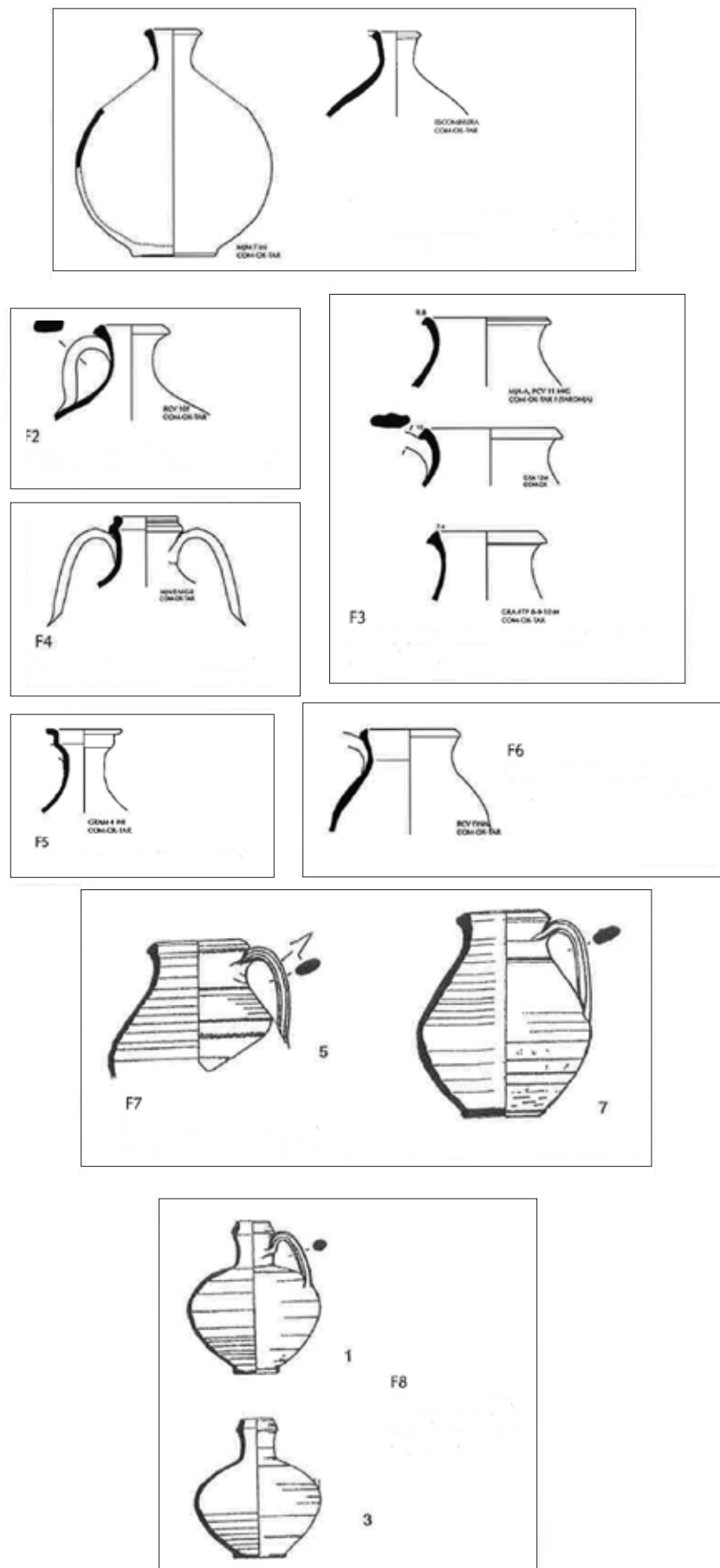

FIGURA 4. Ceràmica comuna oxidada tarraconense (COM.OX.TARR.). Tipus F: gerres i ampolles. Dibuixos i tipologia: L. Buffat.

Conclusions

El fet d'haver-se trobat en un abocador és el motiu pel qual s'han conservat en bon estat molts exemplars de recipients de ceràmica comuna, que ha estat possible estudiar. Fins i tot ha estat possible plantejar (juntament amb Loïc Buffat) una tipologia d'una producció que, per les seves característiques físiques (molt similars a les de les àmfores tarraconenses; pasta de color vermell amarronat, amb desgredant de quars i algunes partícules grises, que probablement són també quars) hem considerat que degué fer-se en algun lloc de l'ager *Tarraconensis*, i que hem proposat anomenar *comuna oxidant tarraconense* (COM.OX.TARR.) i *comuna reduïda tarraconense* (COM.RED.TARR.), aquesta darrera molt menys abundant. És una ceràmica força abundant, ja que constitueix el 35,79 per cent de la ceràmica comuna del jaciment, excloent-ne l'africana de cuina.

La ceràmica comuna tarraconense és, des del punt de vista tipològic, força diversificada, ja que hi apareixen urnes, bols, marmites, tapadores, gerres i ampelles. En alguns casos apareix una línia de pintura vermella a la zona de contacte entre el coll i el cos. S'ha documentat també al proper jaciment de Mas d'en Gras, en idèntiques cronologies de la primera meitat del segle III, per la qual cosa podem concloure que aquesta és la cronologia d'aquesta producció, sense que puguem per ara conèixer el seu moment inicial ni final, ni si tingué una durada més o menys perllongada al llarg del temps. També hem documentat un exemplar d'ampolla monoansada, amb la característica banda de pintura vermella, procedent del jaciment de la Timba del Castellot (Riudoms), tot i que en desconeixem el context estratigràfic. Per tant, aquesta producció cada vegada més es documenta millor en aquesta àrea, cosa que ens proporciona una pauta que ens permet comprendre l'evolució tipològica i funcional de la ceràmica comuna produïda a l'ager *Tarraconensis* durant la segona meitat del segle II i l'inici del III.

Bibliografia

- BELTRÁN DE HEREDIA, J. 2007: «La *via sepulchralis* de la plaza Vila de Madrid. Un ejemplo del ritual funerario durante el Alto Imperio en la necrópolis occidental de Barcino», *QUARHIS, Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona* 3, Barcelona, 12-63.
- CASAS, J.; CASTANYER, P.; NOLLA, J. M.; TREMOLEDA, J. 1990: *Ceràmiques comunes i de producció local d'època romana. I. Materials augustals i altoimperials a les comarques de Girona*, Sèrie Monogràfica 12, Girona.
- JÁRREGA, R. 2003: «Les ceràmiques romanes de la vil·la de Mas d'en Gras (Vila-seca, Tarragonès)», *Butlletí Arqueològic*, època V, 25, Tarragona, 107-170.
- 2009: «Una nueva producción de cerámica común de mesa romana, de época medioimperial (finales del siglo II – inicios del III) en la zona de Tarraco (Tarragona)», *Ex/Officina/Hispana Boletín* 1, octubre 2009, 22-25. (Publicació electrònica, ISSN 1989-743X).
- JÁRREGA, R.; BUFFAT, L. 2012: «La cerámica común tarraconense (COM.OX.TARR./COM.RED.TARR.) y su variante con decoración pintada (CMG)», a: BERNAL, D.; RIBERA, A. (ed.), *Cerámicas hispanorromanas II. Producciones regionales*, Cadis, 453-468.
- JÁRREGA, R.; SÁNCHEZ, E. 2008: *La vil·la romana del Mas d'en Gras (Vila-seca, Tarragonès)*, Hic et Nunc 3, Institut Català d'Arqueologia clàssica, Tarragona.
- LÓPEZ VILAR, J. 2006: *Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de Tarraco. El temple septentrional i el complex martirial de Sant Frutuós*, Documenta 4, Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Tarragona.
- NOLLA, J. M. (ed.) 2002: *Pla de Palol. Un establiment romà de primer ordre a Platja d'Aro*, Castell-Platja d'Aro.
- OTIÑA, P. 2005: *La vil·la romana dels Munts (Altafulla). Excavacions de Pedro Manuel Berges Soriano*, Biblioteca Tarraco d'Arqueologia, Fundació Privada Liber 1, Tarragona.